

სონორ თანხმომავანთა ფონოტაქტიკური
მასასიათებლები

(ქართულ-მეგრული კონსონანტური
კომპლექსების მიხედვით)

PHONOTACTIC CHARACTERISTICS OF SONORANT
CONSONANTS

(BASED ON THE GEORGIAN AND MEGRELIAN
CONSONANT CLUSTERS)

ეთერ სოსელია

Ether Soselia

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ფონოტაქტიკა, სონორი, სონანტი,
თანხმომავანთ-კომპლექსები

Keywords: phonotactics, sonorant, sonant, consonant clusters

როგორც ცნობილია, საერთოქართველურში ხმოვანი და თანხმოვანი ფონემების გვერდით რეკონსტრუირებულია სონანტი ფონემები */*ა, ჟ, მ, ნ, რ, ლ*/, რომლებიც პოზიციის მიხედვით ვლინდებიან მარცვლოვანი *[*ი, უ, მ, ნ, ჟ, ლ*] ან უმარცვლო */*ა, ჟ, მ, ნ, რ, ლ*] ალოფონების სახით. */*მ, ნ, რ, ლ*/ სონანტი ფონემების რეფლექსები განსხვავებულია ქართულსა და მეგრულში.

სწორედ განსხვავებულმა რეფლექსებმა განაპირობა ის, რომ სონორ თანხმოვანთა დისტრიბუცია თანხმოვანთკომპლექსებში განსხვავებულია ამ ორ ენაში და, ამასთანავე, საგრძნობია განსხვავება კონსონანტური კომპლექსების რაოდენობისა თუ თავად კომპლექსის სიგრძის თვალსაზრისით. მეგრულში კომპლექსის მაქსიმალური სიგრძე არის 4, ხოლო ქართულში – 6.

საქმე ის გახლავთ, რომ საერთოქართველურში სონანტი ფონემა თანხმოვნებს შორის ან თანხმოვნის მომდევნო პოზიციაში (CSC ან CS მიმდევრობებში, სადაც C აღნიშნავს ჩქამიერ თანხმოვანს, ხოლო S – სონორს) რეალიზდებოდა მარცვლოვანი ალოფონის სახით. რამდენადაც */*მ, ნ, რ, ლ*/ სონანტთა რეფლექსები ქართულში სონორი თანხმოვნებია, ქართულში ეს მიმდევრობები შენარჩუნდა კომპლექსის სახით; მეგრულში აღნიშნული მიმდევრობები გაითიშა ხმოვნით, რამდენადაც */*მ, ნ, რ, ლ*/ სონანტთა მარცვლოვანი ალოფონების რეფლექსები მეგრულში VS ტიპის მიმდევრობებია (ხმოვანი სონორის წინ განვითარებულია მარცვლოვნობის ხარჯზე).

გასაგებია, რომ მეგრულ თანხმოვანთკომპლექსებში /*რ, ლ, მ, ნ*/ სონორები საერთოდ არ გვხვდება C– (ჩქამიერი თანხმოვნის მომდევნო) პოზიციაში, მიუხედავად იმისა, ეს C კომპლექსის პირველი თუ რომელიმე შიდა წევრია.

მეგრულისაგან განსხვავებით, ქართულ თანხმოვანთკომპლექსებში სონორების დისტრიბუცია საკმაოდ მძლავრია, მაგალითად: ორწევრა კომპლექსების 65%-მდე სონორი თანხმოვნების შემცველია C₁-სა თუ C₂ პოზიციაში; სამწევრა კომპლექსებში სონორები, ძირითადად, ჰარმონიული კომპლექსების წინა თუ

მომდევნო პოზიციაში დასტურდება და შეიძლება მათი დალაგება დისტრიბუციული სიმძლავრის მიხედვით ($r \rightarrow l \rightarrow m \rightarrow n$); მრავალწევრა (4 ან მეტი რაოდენობის თანხმოვნის შემცველ) კომპლექსებში დისტრიბუციული სიმძლავრით გამოირჩევა /რ/ სონორი (დასტურდება ყველა პოზიციაში), /მ/ გვხვდება მხოლოდ C_1 -ის პოზიციაში, ხოლო /ნ, ლ/ სონორები მხოლოდ კომპლექსის ბოლო წევრად ჩნდება.

დაბოლოს, ბუნებრივია, რომ მეგრულისათვის საერთოდ დაუშვებელია კომპლექსი ორი სონორით, რაც ქართულში მრავალწევრა კომპლექსებში დასტურდება.

ლიტერატურა:

ბუცხრიკიძე, მ. – Butskhrikidze, M. (2002). The Consonant Phonotactics of Georgian, Utrecht: LOT.

გამყრელიძე, თ., მაჭავარიანი, გ. (1965). სონანტთა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში, თბილისი: „მეცნიერება“.

გუდავა, ტ. გამყრელიძე თ. (1981). თანხოვანთკომპლექსები მეგრულში, აკაკი შანიძეს (კრებ.), 202-243, თბილისი: „თსუ გამომცემლობა“.

As it is known, in the Common-Kartvelian, alongside with vowel and consonant phonemes, sonant phonemes */j, w, m, n, r, l/ are reconstructed, which, depending on their positions, appear either as syllabic *[i, u, m̥, n̥, r̥, l̥] or non-syllabic *[j, w, m, n, r, l] allophones. Reflexes of */m, n, r, l/ sonant phonemes are different in Georgian and Megrelian.

The different reflexes led to the fact that the distributions of sonorant consonants in consonant clusters differ in those two languages, and there is a noticeable difference in terms of the number of consonant clusters or the length of the clusters as well. The maximum length of the cluster in Megrelian equals to 4, and in Georgian it equals to 6.

The fact is that in Common-Kartvelian the sonant phoneme between the consonants or in the position following the consonant (in CSC or CS sequences, where C stands for a consonant, and S for a sonant) was realized as a syllabic allophone. As far as the reflexes of the */m, n, r, l/ sonants are sonorant consonants in Georgian, these sequences were preserved as consonant clusters; in Megrelian, the mentioned sequences have been divided by inserting a vowel, as the reflexes of the sonants's syllabic allophones [ṁ, ṅ, ṛ, ḷ] are VS type sequences in Megrelian (a vowel before the sonorant is developed at the expense of syllabicity).

It is clear that in Megrelian consonant clusters, /r, l, m, n/ sonorants are not found at all in the C- position (following the consonant), regardless of whether it is the first or any internal member of the cluster.

Unlike Megrelian, the distribution of sonorants in the Georgian consonant clusters is quite wide, and among them, /r/ sonorant (attested in all positions) is distinguished by its distributional power.

Finally, it is natural that a cluster with two sonorants is not allowed for Megrelian at all, but it is attested in the Georgian multi-member clusters.

References:

Butskhrikidze, M. (2002). The Consonant Phonotactics of Georgian, Utrecht: LOT.

Gamkrelidze, Th., Machavariani, G. (1965). sonantta sistema da ablauti kartvelur enebshi. [The System of Sonants and Ablaut in Kartvelian Languages]. Tbilisi: Mecniereba.

Gudava, T., Gamkrelidze, Th. (1981). tankhmovantkompleksebi megrulshi. [Consonant Clusters in Megrelian], Collection Dedicated to Akaki Shanidze, 202-243, Tbilisi: press of TSU.